

מראי מקומות- קידושין ט"ו

ר' שמואל (קסז) דעל הצד דהענקה הוי מצוה בעלמא, א"כ לפי גירסתנו שיש כאן ירושה, יהי ראי' ששייך דין ירושה אף על מצוה, דכיון דסכ"ס המצוה הוא תביעת ממון, א"כ שפיר י"ל דהמצוה אתי גם ליורשיו. ורוצה לומר דאפי' לגירסת הגר"א, דלמסקנא אין בזה דין ירושה, מ"מ, מהא דצריך מיעוט יהי' משמע דבעצם שייך ירושה על מצוה, ונפק"מ יהי' לגבי המצוה להחזיר ריבית קצוצה, דאף אם מת הלוח יהי' חייב להחזירו לבניו. וכן רוצה להוכיח מהא דצריך קרא למעט לו ולא לבעל חובו, דאף דרק מצוה הוא, מ"מ צריך קרא לומר דמצוה אתי לבעל חובו משעבודא דר"נ, ונפק"מ להחזרת ריבית קצוצה [אולם לכאור' אי"ז מוכרח, די"ל דבא מיעוטים אלו גופא לגלות לנו דאי"ז חוב בעלמא אלא מצוה, וצ"ע]. עוד כ' המל"מ שם להסתפק אם יש דין כופין על המצוות בדיני הענקה, דהא הוי מצוה שנכתב מתן שכרה בצידה, ובמצוות אלו אמרי' דאין כופין על המצוות, וכ' לחדש דכל הדין דהיכא דמתן שכרה בצידה אין כופין, היינו רק היכא דנכתב מתן שכרה אצל הציווי ממש, אבל בהענקה לא כתיב המתן שכרה אצל הציווי, וא"כ לא אמרי' בזה דהוא כמתן שכרה בצידה. וגם כ' דאולי השכר בהענקה הוא רק על ההטבת הלב שצריך להיות בהענקתו, אבל לגבי הענקה גופא לא כתיב מתן שכרה כלל.

אלא לו ולא לבעל חובו- לכאור' תמוה, (ג) דהדרה קו' הגמ' לדוכתי', לימא דשכיר קריי' רחמנא, וכשם ששכיר יש לו דין שעבודא דר' נתן, ה"ה הענקה בע"ע. ותי' השיטה לא נודע למי י"ל, כיון דפעולתו ליורשיו, כשכיר, קא אקיים בי' דינא דשכיר בחדא מלתא [ק"ק, דמאי חזית, לימא דהוי כשכיר לענין שעבודא דר' נתן ולא לענין ירושה, וצ"ע], א"נ כי קריי' רחמנא שכיר לאו לגריעותא קריי' שכיר" [ולכאור' קצת משמע מלשונו דבאמת אין הגדר של הענקה כשכירות, אלא דגוה"כ בעלמא הוא דצריך שיהי' לו דין כשכיר, וא"כ לכאור' לפי מה שהבאנו מר' שמואל לעיל, יהי' משמע דס"ל להשלגל"מ דאף למסקנת הגמ' הוי גדר של מצוה בעלמא ולא בגדר חוב].

אלא לו ולא לבעל חובו, מדסבירא לן בעלמא (ד) כר' נתן- פרש"י, אין האדון מחוייב להגבות

(א) ואידך, ההוא מיבעי לי' אזנו ולא אזנה- תמה הרשב"א, הא לרבנן מיירי, דס"ל דרק מכרוהו ב"ד נמכר, וא"כ למה צריך למעט אמה, הרי אינה שייך להיות נמכר בב"ד, דרק איש נמכר ע"פ ב"ד, ולא אשה. ותי' דמכירת האב כמכירת ב"ד הוא, דהא היא נמכרת על כרחיה. ועוד תי' דכיון דכתיב אח"כ ואף לאמתך תעשה כן, א"כ ה"א דגוה"כ הוא, דהא סמוך לרציעה כתיב ואף לאמתך תעשה כן, וא"כ ה"א דשפיר נרצעת אע"פ דלא נמכרת בב"ד, קמ"ל. וכע"ז כ' הפני יהושע ליישב הא דצריך קרא למעטה, אף דאין שייך לה לומר אהבתי את אשתי, וכ' דכיון דהקיש עברי לעברי, ה"א דמ"מ שייך בה רציעה, קמ"ל. וע"ע בחזון איש (אה"ע קמ"ח לסוגיין) שהק' מהו הה"א שהיא יכולה להיות נרצעת, הרי לאחר ו' צריכה לשוב לרשות אביה, וא"כ אין גופה שלה אלא של אחרים, וכ' דעכ"ז ה"א דגוה"כ הוא מהא דכתיב ואף לאמתך וכו'.

(ב) הענק תעניק לו, וכו'- ע' במשנה למלך (עבדים ג', י"ד, ד"ה והרי) שכ' לחקור בעיקר דין הענקה, האם הוא חיוב ממון שהטיל התורה על האדון, או דלמא אינו אלא מצוה גרידא ודמי לצדקה. והנפק"מ בזה הוא לשי' הרשב"א, דס"ל דאין יורדין לנכסיו בצדקה, א"כ גם כאן לא ירד לנכסיו. ואי' בשיעורי ר' שמואל (קסז), דלמה דרצה הגמ' למעט לו ולא ליורשיו, לכאור' אין שייך לחקור כלל, שהרי לכאור' העבד כבר זכה בהחוב, וא"כ אם צידד הגמ' למעט יורשיו, א"כ ע"כ אז סבר הגמ' דאינו אלא מצוה, והשאלה הוא רק לאחר שביאר הגמ' דמסברא מוכח דיורשים יש להם, כיון דדמי הוא לשכיר, א"כ בזה יש לחקור. וע' בש"ך (חו"מ פ"ו, סוף ס"ק ג') שנקט דהענקה הוא בגדר צדקה. והק' הקהלות יעקב (כ"ג, ג') דהא אפי' לעבד עשיר צריך ליתן הענקה, וא"כ משמע טפי דאי"ז מענין צדקה ליתן לו די מחסורו, אלא רק להוסיף על שכרו, וכמש"כ הסמ"ע (שם, ב') "הענקה אינה לע"ע בתורת חיוב, אלא מתורת ויתור ומתנה בתורת חנינה". והוסיף

לבני גוביינא, א"כ הדרה קו' הרשב"א לדוכתי, למ"ד שעבודא דאורייתא, לכאו' פשוט הוא כר' נתן, וקרא דונתן לאשר אשם לו ל"ל. והביא מהש"ך (ח"מ ק"א, ג') שכ' דנהי דב"ד גובין משטרות, אבל לא עדיף ממכירת שטרות הבע"ד גופי, וא"כ, אי לאו הא דר' נתן, הי' הלוח אמצעי נאמן לומר "אמנה הוא זה", מגו דיכול למחול החוב, אבל כיון דהמלוה הראשון עכשיו נעשה בעל דין של הלוח של הלוח, א"כ שוב לאו כל כמיני' של הלוח האמצעי לומר אמנה. וע' בקצות מה שהק' ע"ז, והוא ביאר דצריך קרא להיכא שהחוב השני נעשה אחר הלואה, ומן התורה לא משתעבד אלא נכסים שהיו לו בשעת הלואה, אבל הנכסים שקנה אחר ההלואה, מן התורה אין כאן שעבוד, וא"כ שפיר צריך להא דר' נתן.

ו**אידיך, אי מהתם ה"א ה"מ מדעתי, אבל** (ו) **בע"כ אימא לא, קמ"ל- ע' בשיעורי ר' שמואל** (קעח) שהביא מה שהק' המשנה למלך (עבדים ג', ג') על שי' הרמב"ם דאין שפחה אסורה לישראל מדין תורה אלא מדרבנן, א"כ למה צריך קרא מיוחד להתיר שפחה לעבד עברי מדעתו, הרי מעולם לא הי' איסור. ותי' ע"פ מה שאמר הגר"ח דבמה שאמרה התורה אם אדוניו יתן לו אשה, מלבד מה דהתיר התורה השפחה, גם חי' דאי"ז נחשב ביאת זנות. ואמר הגר"ש דלפ"ז יש לבאר דעת הרמב"ם, דאף דביאה זו בעצם ביאת היתר הוא, מ"מ, כיון דאינו בגדר נישואין, לכאו' ביאת זנות היא, וע"ז חי' התורה דשפחה לעבד עברי אינו בגדר ביאת זנות.

ל**עולם יליף שכיר שכיר, ואיצטריך, סד"א** (ז) **מוכר עצמו הוא דלא עבד איסורא, אבל מכרוהו ב"ד וכו'-** הק' התוס' הרא"ש, אם ג"ש מופנה הוא, איך משיבין עליה, והניח בצ"ע. ובקובץ **שעורים** (קז) תי' "דכיון דסברא דראוי לקנסו, זה גופא היא ילפותא כמו קרא, כדקאמר בעלמא ל"ל קרא סברא הוא", וא"כ אי"ז פירכא, אלא דומה לדרשה לומר שאינו נכלל בהג"ש. והחזון איש (אה"ע קמ"ח לסוגיין) תי' דכיון דחי' התורה דצריך למוכרו בגנתו, ה"א דכיון דאם נמכר

הענקו לבעל חובו. ודייק מזה המשנה למלך (עבדים ג', ט"ו, ד"ה ענק ע"ע) דס"ל לרש"י דרק להגבות מהאדון אינו יכול, אבל כיון שהוא ביד העבד, שוב יכול הבעל חוב לגבותו ממנו. אולם דייק מדברי הרמב"ם דס"ל דאף מהעבד אינו יכול לגבותו. והק' עליו מהא דאי' "מדסבירא לן בעלמא כר' נתן וכו'", ולפי הרמב"ם, מה ענין זה לר' נתן כלל, אפי' אם ס"ל בעלמא דלא כר' נתן, מ"מ נוגע הדין דלו ולא לבעל חובו כלפי שלא לגבותו מהעבד, ולכאו' גם להת"ק הו"ל לדרוש לו ולא לבע"ח, אפי' אם בעלמא לא ס"ל כר' נתן. ותי' דהרמב"ם לא ס"ל לאוקימתא זה של הגמ', דלפי אוקימתא זו יצא דהת"ק לא ס"ל כר"נ, והא בעלמא קיי"ל כר' נתן, ופסק הרמב"ם כהת"ק, וא"כ פשיטא דלא ס"ל להרמב"ם כאוקימתא זו, וס"ל להת"ק דאין הב"ח גובה הימנו משום שיש להענקה דין צדקה, וכמו דקיי"ל דאין הב"ח גובה מצדקה כשהגיע ליד העני, כן אינו גובה מהענקה (ולא נח' ת"ק ור"א אלא אם צריך קרא לזה, אבל כ"ע מודו דהדין הוא דאין ב"ח גובה ממנו). **וע"ע בריטב"א** דהק' דהא קיי"ל כת"ק דברייתא וגם קיי"ל כר' נתן, והא לכאו' הוי תרתי דסתרי. וכ' דהגמ' דילן נקט דליכא מאן דלא יליף שכיר שכיר, וא"כ סבר דהת"ק יליף שכיר שכיר, ולכן צריך קרא למעט מוכר עצמו, ולית לי' מיעוטא דלו ולא לבעל חובו. אולם לקושטא דמילתא ידע הגמ' דת"ק באמת לא יליף שכיר שכיר, ולכן אי"צ המיעוט דלו ולא למוכר עצמו, וא"כ שפיר דרש הת"ק לו ולא לבע"ח, ואליבא דר"נ.

(ה) **בענין שעבודא דר' נתן- הק' הרשב"א, למה** אי"ז תלוי באם שעבודא דאורייתא או לא, דהיינו, דאם שעבודא דאורייתא, אז ממילא חל השעבוד גם כלפי בעל חוב של בעל חובו. ותי' דאין שעבוד חל אלא על נכסי הלוח ממש, אבל בנכסים שנשתעבדו ללוח, שאין גופן של ממון ממש של הלוח, אין השעבוד חל, ובוזה צריך הדין שעבודא דר' נתן. וכ' **הקצות** (פ"ו, א') דהרשב"א (וכן הר"ן שג"כ כ' כז) לשיטתי' אזיל דס"ל דשטרות לאו בני גוביינא ניהו לפי שאין גופן ממון, דשעבוד אינו יכול לחול על דבר שאין גופו ממון. אבל לשי' הרא"ש ודעימי' דס"ל דשטרות חשיבי

שנה או שנתים קודם היובל לא יהי יכול לקיים הדין שימכר בגנבתו, דאולי לא ימכור לשיעור גנבתו אם ימכור רק לשנה או שנתים, וא"כ י"ל דהיכא דלא יהי יכול לקיים הדין ונמכר לגנבתו, בזה אין למדין ממוכר עצמו שיהי יכול לצאת ביובל, וע"כ צריך קרא דגם מכרוהו ב"ד יוצא ביובל.

(ח) ואי ס"ד יליף שכיר שכיר, אמאי קאמר ומה מי שאינו נגאל באלה, נילף שכיר שכיר- לכאן ק', למה לא הק' הגמ' דאם ילפי שכיר שכיר, א"כ אי"צ להק"ו כלל, נילף שכיר שכיר. ותי' המהרש"א דניחא לי' לתנא דברייתא ללמוד מק"ו. והפני יהושע כ' דקו' המהרש"א מעיקרא ליתא, די"ל דרבי ס"ל כתנא דס"ל דמוכר עצמו נמכר ליתר על שש, וא"כ, אם ילפי שכיר שכיר, מאי חזית ללמוד נמכר לעכו"ם ממכרוהו ב"ד דיוצא בשש, ללמוד ממוכר עצמו דנמכר ליתר על שש, ולכן שפיר ילפי דוקא מק"ו.

(ט) יגאלנו לזה ולא לאחר- הק' התוס' רי"ד, וכי אם רוצה הקרוב לפדות ע"ע ולשחררו למה אינו יכול, ואי משום דאז יהי האדון יכול לומר לאו בעל דברים דידי את, הא א"כ יהיב זוזי לעבד מתנה ויפדה עצמו. ותי' דממצוה מיעטו, דאין מצוה על הקרובים לפדות הנמכר לישראל כמו שיש מצוה עליו לפדות הנמכר לעכו"ם. וכ' המשנה למלך (עבדים ד', ב') "ונראה דלפי תירוצו לא מצי למימר אדון לאו בעל דברים דידי את, כיון דשדינן מיעוטא דיגאלנו למצוה". כלומר, דכיון דהמיעוט בא לומר שאינם מצווים לפדותו, מ"מ מותרים הם לפדותו.

(י) אי הכי, באלה למה לי- פי' הריטב"א, אי ר' יוסי הגלילי סבר דמקרא נדרש דוקא לפניו ולא לאחריו, ורבי עקיבא סבר לאחריו ולא לפניו, ממילא אמעיט למר גאולת אחרים ולמר גאולת קרובים, וא"כ ל"ל למכתב באלה למעוטי. ואין לומר דדרשי' מבאלה כמו שדרש רבי לעיל, דהיינו למעוטי נמכר לעכו"ם מיציאת שש, הא בברייתא דידהו לא הביא זה.